

Українська мова – 13 група

Дата – 22.01.2021. Викладач. Біров О.І. (ел. пошта birov.oksana@ukr.net)

Тема уроку. Основні правила вимови приголосних звуків.

Мета:

навчити орфоепічних правил, пояснити закони уподібнення звуків української мови; розвивати фонематичний слух, мовне чуття, пам'ять,

увагу; виховання загальнолюдських цінностей: поваги, доброти, допомоги.

Підручник <https://4book.org/uchebniki-ukraina/10-klass/ukrayinska-mova-10-klas-avramenko-2018>

Пояснення навчального матеріалу

Бесіда

Як поділяються приголосні звуки?

Які знаки письма використовують для позначення м'яких і твердих приголосних?

Як у фонетичній транскрипції позначають напівпом'якшення приголосних?

За допомогою якого знака передають довготу звука?

Чим відрізняється позначення одного звука, що передається двома літерами, від позначення двох окремих звуків, які передаються цими ж літерами?

ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з таблицею

Уважно роздивіться таблицю. Прочитайте правила, прокоментуйте приклади до них.

Орфоепічні норми сучасної української мови

Вимова приголосних звуків	Приклади
1) Дзвінки звуки не втрачають дзвінкості в кінці складу й слова. Але: у словах перед глухим [к], [т] дзвінки оглушуються	Стежка [стедка], хліб [хліб], кігті [кіхті], нігті [ніхті], вогко [вохко], дьогтю [д'охтю], легко [лехко];
2) Звуки [д'ж], [дз], [дз'] вимовляються зливо	бджола [бджола]
3) Характерним для української мови є звук [г]	газета [газета]
4) [г] вживається в деяких запозичених словах і українських, давніх за походженням	грунт [грунт]
5) [г] і [ґ] — два різні звуки, які впливають на лексичне значення слова	ґніт (утиск) — гніт (у лампі, свічці); ґрати (на скрипці) — грати (залізні);
6) Звук [ф] вимовляється відповідно до свого зображення і не змішується з звукосполученням [ві]	телефон [телефон]

7) Звук [в] не оглушується і не переходить у [ф]. Цей звук вимовляється як [у]: а) після голосних у кінці складів перед приголосним; б) у кінці слова	давно [дауно], правда [прауда] зробив [зробиу]
8) Усі приголосні перед [і] вимовляються або м'яко (ті, що можуть бути м'якими), або напівм'яко (шиплячі, губні, задньоязикові). Але: не пом'якшується перед [і] приголосний на межі слів, на межі складових частин слова	лід [л'ід], вітер [вітер] син і дочка, педінститут
9) Шиплячі ([ж], [ч], [ш]) у кінці слова й складу вимовляються твердо, а також перед усіма голосними, крім [і]	ніч [ніч], чудо [чудо], жито [жито] Але: [шіст']
10) Звук [ц] вимовляється м'яко в словах, що закінчуються на <i>-ець</i> ; звук [ц] вимовляється твердо в кінці іншомовних слів та звуконаслідувальних словах	хлопець [хлопец'] палац [палац]
11) Звук [р] завжди твердий у кінці слова й складу	буквар [буквар] Виняток: Горький [гор'кий]
Уподібнення приголосних	
12) У закінченнях дієслів унаслідок уподібнення звукосполучення [ться], [шся] вимовляється як [ц':а'], [с':а]	усміхаються [усміхайц':а] повертаєшся [повертайес':а]
13) Уподібнення за дзвінкістю: наступний дзвінкий приголосний одзвінчує попередній глухий приголосний. Увага! Це впливає на визначення кількості звуків і букв. Наприклад, у слові «отже» — [одже] глухий [т] переходить у дзвінкий [д] і зливається із [ж] і переходить в африкату [дж]. Відповідно, кількість букв у цьому слові — 4, а звуків — 3	Футбол [фудбол]
14) Уподібнення за глухістю: наступний глухий приголосний оглушує попередній дзвінкий приголосний. Префікс з- перед глухими [к], [п], [т], [ф], [х] вимовляється як [с], це закріпилося на письмі. У префіксах роз-, без-, через- [з] перед глухими переходить в [с]	зсушити [с:ушити] з+кинути = скинути безперечно — [беиспеиречно]
15) Уподібнення за м'якістю:	ніжність [н'іжн'іс'т]

<p>16) Складні випадки уподібнення:</p> <p>-жся — [зса] (свистячий [с] впливає на шиплячий [ж])</p> <p>-чся — [цса]</p> <p>-шці — [сці]</p> <p>-жці — [зці]</p> <p>-чці; -тці — [ц:і]</p> <p>-зж — [ж:]</p> <p>-зч — [шч]</p> <p>-здж — [ждж]</p> <p>-зи; — си — [ш:]</p> <p>-тч; — ти — [ч:]</p>	<p>розважся — [розвася] не скалічя — [не скаліцца]</p> <p>ромашці — [ромасці] мережці — [меирезці] квочці — [кво ц:і]</p> <p>зжати — [ж:ати]</p> <p>з чим — [ві]</p> <p>з джурою — [жджуройу]</p> <p>заріши — [заріш:и] братчик — [брач:ик]</p>
---	---

ЗАКРІПЛЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ

Спостереження над мовним матеріалом

Прочитайте виразно скороговки.

Запишіть фонетичною транскрипцією виділені слова, скориставшись правилами уподібнення і таблицею «Складні випадки уподібнення».

Вимова шиплячих [ж], [ч], [ш]

<p>ЖУК</p> <p>Жук гуде для їжака: — Же-жі-жа, же-жі-жа. — Ти, їжаче, не тужи, Жо-жу-жи, жо- жу-жи</p>	<p>БИЧОК</p> <p>Наш малесенький бичок Б'ється ріжками: чок- чок. Ти не бийся, чорний бичку, Ча-чу-чу, ча-чо-чу. Це погана дуже звичка, Чі-че-чу, чі-че-чу</p>	<p>ЩЕНЯ</p> <p>В ящик Женья ще зрання Посадив мале щеня. Ти, щенятко, не пищи: Ща-щі-щи, ща-щі-щи. Принесу тобі боршу, Ще-що-щу, ще-що-щу, І сховаю від дощу</p>
---	---	---

Вимова свистячих [з], [ц], [с]

<p>Дзвонить дзвонар, дзичить комар, гудуть джмелі старі й малі</p>	<p>Як на сцену на цеглину Сів цвіркунчик біля тину. Цвірінчить і вірінчить, Не на мить не замовчить!</p>	<p>Босий хлопець сіно косить, босі ноги роса росить</p>
---	---	---

Творчий діалог

Прочитайте текст за ролями, дотримуючи правил вимови звуків. Уявіть учасників цієї ситуації, опишіть їх.

ПРОСТО БАБУСЯ

Вулицею йшли хлопчик і **дівчинка**. А попереду йшла бабуся. Було дуже слизько. Бабуся посковзнулася і впала.

— Потримай мої книжки! — крикнув хлопчик, **віддав** дівчинці свій **портфель** і кинувся допомагати бабусі **підвестися**.

Коли за декілька **хвилин** хлопчик повернувся, дівчинка запитала його:

— Це твоя бабуся?

— Ні,— відповів хлопчик.

— Мама? — здивувалася подружка.

— Ні!

— Хто ж, тітка? Чи знайома?

— Та ні ж бо, ні! — усміхаючись сказав хлопчик.— Це просто бабуся (За В. Осєєвою).

Як би ви поводитися в схожій ситуації? Як можна пояснити дівчинці вчинок хлопчика?

Виділені слова запишіть фонетичною транскрипцією. Чи відбувається в них уподібнення приголосних?

Скоромовки

Сів шпак на шпаківню, заспівав шпак півню:

«Ти не вмієш так, як я — так, як ти, не вмію я».

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Пошуково-дослідна робота

Поясніть, на яке правило української орфоепії дібрані приклади:

1. Сніг. 2. Вогко. 3. Просьба. 4. Помиляєшся. 5. Київ. 6. (На) дощці. 7. Розповісти. 8. Перевір. 9. Дзеркало. 10. Родзинка. 11. Борщ. 12. Сіллю. 13. Грунт. 14. Гроно.

На які правила вимови приголосних звуків відсутні слова-приклади?

Якщо впишете в клітинки слова, у яких відбувається уподібнення приголосних, з'ясуєте, за допомогою чого можуть творитися звуки.

Творча робота

Для запам'ятовування слів з приголосними, що уподібнюються, утворіть асоціативні пари за зразком.

Зразок: **екзамен** — **Костя** на **екзамені**, **футбол** — **турнір** з **футболу**. **Навчається**, **сміється**, **на річці**.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Виконайте вправи з підручника с. 77-80.

Творче завдання: цими звуками позначене одне з понять фонетики: [а], [р], [п], [ц], [і], [й], [т], [н], [с], [к], [и], спробуйте його відновити (транскрипція). Складіть із цих звуків якомога більше інших слів. Звуки в словах можна повторювати.